

Джерела та література

1. Борисоглебский М. В. (сост). Прошлое балетного отделения Петербургского Театрального училища ныне Ленинградского государственного хореографического училища. Материалы по истории русского балета: В 2-х т. Т. 1. — Л.: Изд-во ЛГХУ, 1938. — С. 21.
2. Мордисон Г. З. История театрального дела в России: основание и развитие государственного театра в России (XVI–XVIII вв.). — СПб, 1994. — С. 34.
3. Ваганова А. Я. Основы классического танца. — Л.; М., 1934.
4. Борисоглебский М. В. (сост). Прошлое балетного отделения Петербургского Театрального училища ныне Ленинградского государственного хореографического училища. Материалы по истории русского балета: В 2-х тт. Т. 2. — Л.: Изд-во ЛГХУ, 1938. — С. 245–259.
5. Соллергинский И. И. Статьи о балете. — Л.: Музыка, 1973. — С. 58.
6. Хореографическое искусство. Государственный образовательный стандарт среднего профессионального образования. — СПб., 2003.

Анотації

Фомкин А. В. К вопросу о роли Петербургской балетной школы в формировании системы балетного образования в России и странах СНГ.

Статья посвящена истории формирования системы балетного образования в России. В центре внимания автора — особенности обучения балетному танцу в Петербургской балетной школе и ее роль в формировании балетного образования.

Fomkin A. V. To the question about the role of the Petersburg ballets school in forming the system of ballet education in Russia and countries of the Union of Independent States.

The article is dedicated to the history of the ballet education in Russia. The author's attention is focused on the peculiarities of ballet teaching at the Petersburg ballet school and the role of the school in forming of the ballet education.

Л. В. Чорнодід

УКРАЇНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ У 20-І РОКИ ХХ СТ.

Суперечливою сторінкою української історії є період проведення політики коренізації (українізації), яка була проголошена у квітні 1923 р. і втілювалася в життя ціле десятиріччя, охопивши різні галузі життя суспільства.

Політика українізації розпочалася “згори” і проводилася під безпосереднім керівництвом партійних і державних органів і, як зазначав В. Я. Косіор на XIV Київській окружній партійній конференції(1929 р.): “... українізація не вузько практична справа, ізольована від інших завдань, а один із складних елементів соціалістичного будівництва” [1].

Українізація, її основні заходи, способи реалізації, вплив на стан українського суспільства — вже давно знаходилися у полі зору дослідників. Пожвавлення інтересу до цієї проблеми відбулося наприкінці 80-х — початку 90-х років XX століття. З’явилися праці, автори яких намагалися відійти від стереотипних оцінок політики українізації, що довгий час були притаманні радянській історіографії [2]. В дослідженнях останнього періоду проблеми українізації розглядалися в більш загальному аспекті. Незважаючи на те, що за останнє десятиріччя обсяг праць, присвячених проблемам українізації значно збільшився, але на наш погляд, такі проблеми, як українська наука (академічна) інтелігенція та українізація, залишилися поза увагою дослідників. Це питання не стало самостійною темою наукового дослідження, хоча деякі аспекти цієї великої проблеми фрагментарно розглядалися в контексті вивчення процесу українізації взагалі [3].

Основною метою даної статті є намагання автора показати, що питання українізації науково-дослідної справи, а саме Академії наук, її науково-дослідних установ та наукових робітників, було однією з найважливіших справ державних і партійних органів, які керували і контролювали цей процес. Автор звертає увагу на деякі аспекти цієї проблеми: ставлення до українізації академічної інтелігенції, причини уповільнення цього процесу в науковому середовищі, наслідки українізації для академічного сектору науки.

Українізація стала найважливішою частиною партійно-державної роботи і розпочалася з залучення до управлінського апарату місцевих кадрів, послідовно розповсюдилася і на інші сфери життя, зокрема наукову. Українізація науково-дослідної справи була тісно пов’язана з долею наукової інтелігенції, яка відігравала значну роль в цьому процесі. Згідно з рішенням XII зїзду РКП/б/ і ІУ національної наради ЦК РКП/б/ було намічено ряд заходів по “коренізації”. В документі під

назвою “Заходи по втіленню в життя постанов з національно-го питання, прийнятих XII з’їздом і національною нарадою” мова йшла про обов’язкове викладання національних мов як у республіканських радпартшколах, та і “у всіх без винятку навчальних закладах національних областей і республік”, про “надання достатньої кількості місць “на робфаках вузів національних областей і республік представникам корінної національності...” [4].

Коренізацію в Україні очолили провідні державні і партійні керівники: О. Шумський, М. Скрипник, Я. Ряппо, Г. Гринько, В. Затонський та ін. Саме ця невелика група керівників України намагалася максимально використати офіційний курс коренізації в інтересах культурного національного відродження.

На початковому етапі українізація не набрала очікуваних темпів і не мала значних результатів. У 1923 — 1924 рр., — як зазначає С. Кульчицький, — українізація відбувалася уповільнено [5]. Враховуючи повільні темпи проведення українізації ВУЦВК та РНК УРСР у квітні 1925 р. прийняли постанову “Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату”, якою передбачалося з 1 січня 1926 р. всі державні установи перевести на українську мову (діловодство і відносини з іншими закладами). Всі державні установи, а також і Академія наук та її науково-дослідні кафедри і лабораторії потрапляли під цю постанову.

Українізація Академії наук УРСР та її науково-дослідних установ знаходилася у віданні Наркомосвіти України та Упрнауки УРСР. У червні 1925 р. Політбюро ЦК КП/б/У заслухало доповідь Наркомосвіти УРСР про активізацію роботи по впровадженню української мови і розвитку української культури у всіх вищих учбових закладах, а також і наукових установах [6]. На 1 грудня 1925 року стан українізації науково-дослідних установ був таким: основна частка наукових працівників, що володіли українською мовою складала серед аспірантів 63%, тоді як серед дійсних членів Академії, відсоток тих, хто володів українською мовою, складав 26% [7].

У 1926 — 1927 рр. українізація ВУАН та її наукових установ набуває більш широкого розмаху. Успіхи у цій справі відзначалися на засіданні Київського оркпарткому КП/б/У (червень 1926 р.) [8]. Проведення українізації в науково-дослідних

установах Академії наук наражалося на опір значної частини науковців. Щоб зробити цей процес більш організованим і живим, при наукових установах починають створювати спеціальні гуртки по вивченню української мови, а також постійно здійснюється плановий контроль з боку партійних і державних органів за реалізацією рішень партії щодо впровадження українізації в науковій сфері [9].

Спеціально створені комісії по перевірці стану українізації ухвалювали рішення про рівень знань і володіння українською мовою співробітниками установ, проводили іспити. За незнання мови або недостатнє володіння нею комісії мали право звільняти їх з посад. Це напряму стосувалося наукових працівників [10]. Так, у 1927 р. комісія з українізації у Києві довела до відома Наркомосвіти України факт звільнення з посад 36 наукових працівників, які у визначений термін не оволоділи українською мовою [11].

У 1930 р. була створена комісія по українізації з метою перевірки її стану у Всеукраїнській Академії наук. До складу цієї комісії увійшли академіки, представники міськвиконкому, спеціалісти з інституту українського мовознавства.

Проведення українізації наукових установ стикалося з деякими труднощами. Складність полягала в тому, що вона здійснювалася, в основному, директивним шляхом, в умовах відсутності термінологічних словників, спеціальної літератури та спеціалістів. Деяка частина вчених хворобливо сприймала українізацію, про що зазначав В. П. Затонський у своєму виступі на II Всеукраїнському з'їзді наукових працівників [12]. Відсутність гнучкості у проведенні українізації призвела до ряду негативних явищ. По-перше нерозуміння змісту цієї політики, небажання впроваджувати в життя її основні заходи йшло від партійно-державних робітників, основна частина яких були російськомовними. З їх боку відчувалося негідне ставлення до української мови. Вони всіляко уповільнювали процес українізації. Такі настрої розповсюджувалися і мали прояви в інших сферах. Так С. Єфремов у своєму "Щоденнику" зазначав у 1924 р.: "Українізація ... це справжня злість дня. Просто стогін і гомін стоїть по установах" [13]. Постійні мовні іспити, боязнь втратити свою посаду створювали в установах нервову і надто напружену обстановку.

Ігнорування деяких фактів у справі українізації призводило до того, що деяка частина вчених була не готова до переходу на ведення наукової справи українською мовою. Особливо проблематично це було для тих вчених, що займалися викладацькою діяльністю. Так, у 1926 р. академік С. Н. Бернштейн (математик) звернувся до ректора Харківського інституту народної освіти з відмовою викладати свій предмет українською мовою. З аналогічною заявою виступив академік Л. В. Писаржевський, який працював у Дніпропетровському гірничому інституті [14]. В Київському політехнічному інституті не підтримали українізації професори Патон, Прокоф'єв, Кириєнко, Цесмінський. Так, наприклад, Патон зірвав захист дипломного проекту, написаного українською мовою [15]. Форсування українізації наукової сфери, посилення тиску на наукову інтелігенцію — все це призводило до явищ, які негативно впливали на стан академічної науки: розпочався від'їзд деяких науковців з наукових центрів України (Дніпропетровськ) до інших республік (РРСФР, БРСР) [16]. Особливо відчутним був опір з боку наукових робітників, що працювали в галузі природничих та технічних наук [17].

Проведення українізації в наукових закладах Академії наук України було об'єктивним процесом. Але деякі суб'єктивні фактори негативно впливали на її проведення (нестача спеціалістів, словників, відсутність термінологічних розробок, складнощі з науковими публікаціями), а також деяка поспішність в її здійсненні, саботаж з боку деякої частини наукових робітників — все це створювало труднощі в реалізації програми українізації науково-дослідних установ Академії наук.

Форсування темпів українізації завдало удару по частині старої наукової інтелігенції. Так, у 1927 р. серед 84 академіків Всеукраїнської Академії наук основну частку склали не українці. Серед 39 українських академіків тільки 20 писали свої наукові праці українською мовою [18].

Отже, можна сказати, що українська академічна інтелігенція, серед якої багато було не українців, неоднозначно сприймала процеси українізації. Відсутність продуманих методів здійснення цієї політики в науковому середовищі, а саме в Академії наук, мала негативні наслідки. Частина науковців залишила межі України і переїхала до російськомовних регіо-

нів, значна кількість кваліфікованих науковців, що своєчасно не змогли оволодіти українською мовою, втратили свою роботу і назавжди залишили стіни наукових установ Академії наук. Трагічно склалася доля і тих науковців, що активно підтримували українізацію і робили все можливе для впровадження цієї політики в науково-дослідну роботу. В подальшому вони були звинуваченні в “буржуазному націоналізмі”.

За своєю сутністю українізація була частиною “українського культурного процесу” і спрямовувалась на створення науки в Україні у “національних формах”. Це впровадження в науково-дослідну роботу української мови, висування та підготовка українських наукових кадрів, залучення широких кіл науковців до українського науково-культурного процесу. Політика українізації в науковій сфері часто обмежувалась тільки цими проблемами. Одним з важливих напрямків українізації в науковій галузі повинна була стати розробка наукових проблем пов’язаних з Україною, з розвитком її виробничих сил та зростанням її економічного потенціалу та рівня життя українського населення. Незважаючи на велику значимість українізації в науково-дослідній роботі, на початку 30-х років з’явилися ознаки її згортання.

Джерела та література

1. Косіор В. Я. Українізація та КП/б/У // Більшовик України. — 1929. — №1. — С. 38.
2. Ткачова Л. Інтелігенція Радянської України в період побудови основ соціалізму. — К., 1985; Лозицький В. С. Політика українізації у 20 — 30-ті роки: історія, проблеми, уроки. // Український історичний журнал. — 1989. — №3; Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.): У 3-х книгах. — Кн. 2. — К., 1994; Даниленко В. М., Касьянов Г. В., Кульчицький С. В. Сталінізм на Україні (20 –30-ті роки). — К., 1992; Касьянов Г. В., Даниленко В. М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 — 30-ті роки). — К., 1991; Оноприєнко В. Репресована наука. — К., 1990; Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х — 30-х років: соціальний портрет та історична доля. — К., 1992; Політика коренізації в радянській Україні: Науково-допоміжний бібліографічний покажчик. — К., 2003; Шашкевич Я. Р. Українізація: причини і наслідки // Слово і час. — 1990. — № 8; Українізація 20 — 30-х років: передумови, здобутки, уроки. — К., 2003 та ін.
3. Борисюнок О. Ю. Обговорення проблем українізації вищим партійним керівництвом у 1922 — 1923 рр. // Український історич-

- ний журнал. — 2000. — № 4. — С. 90-99; Якубова Л. Д. Тенденції етнокультурного життя УСРР у контексті коренізації (1924 — 1935 рр.) // Український історичний журнал. — 2006. — № 2. — С. 74–88 та ін.
4. Борисьонок О. Ю. Вказ. стаття. — С. 98.
  5. Кульчицький С. Курс — українізація // Родина. — 1999. — № 8. — С. 109.
  6. Известия ЦК КП/б/У. — 1925. — № 6. — С. 47.
  7. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 1977. — Арк. 6.
  8. Известия ЦК КП/б/У. — 1925. — № 6. — С. 47.
  9. Державний архів Київської області (далі ДАКО). — Ф. 10408. — Оп. 1. — Спр. 52. — Арк. 2.
  10. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 759. — Арк. 1.
  11. ДАКО. — Ф. 10408. Оп. 1. — Спр. 74. — Арк. 2.
  12. ДАДО. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 765. — Арк. 38.
  13. Єфремов С. Щоденник. 1923 — 1929. — К., 1997. — С. 115.
  14. ДАДО. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 765. — Арк. 78.
  15. Мануїлова К. В. Інтелігенція національних меншин та українізаційні процеси в УСРР у 20-х на початку 30-х років // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. Випуск XI. — Вінниця, 2006. — С. 240.
  16. ДАДО. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 310. — Арк. 114.
  17. Полоцький О. Культурна п'ятирічка України. — К., 1929. — С. 42.
  18. Комуніст України. — 1929. — №11-12. — С. 99.

Анотації

Чернодод Л. В. Украинизационные процессы в академическом секторе украинской науки в 20-е годы XX в.

В статье освещаются некоторые аспекты осуществления политики украинизации 20-х — начала 30-х годов XX века в академическом секторе украинской науки, сделан акцент на отношении к этой политике научной интеллигенции (естественные и технические науки).

Chernoded L. V. The ukrainization processes in the academic field of the Ukrainian science in the 1920s.

The article deals with some aspects of implementing the policy of ukrainization in 1920 — 1930s in the academic sphere of the Ukrainian science. Emphasis upon the science intelligentsias attitude toward this policy is made.